

Jose Martin Mikelajauregi “Ezkerra”

(Bera 1763 - Irun 1861)

Bidasoako bertsolaria

PATRI URKIZUren edizioa

AURKIBIDEA

*Bi hitz Joxe Martin Mikelajauregi “Ezkerra”ren bizitzaz
(Bera 1763-Irun 1861)*

BILDUMA

1. BIZKAI ETA ARAGOA, GERO CASTILLA
2. EZKERRA ZARRAREN ALGARA GOZOA: JA...JA...JA...
3. KOPLA BITXIAK
4. BERTSO BERRI BATZUEN NOHA NI HASTERA...
5. MILA ZORTZIREUN ETA OGEITA AMALAU URTE
6. JUSTIZIA ETA EGIA. INORK EZ NAI LURREAN
7. KANTA BERRIAK IRUNGO MISIYOARI JARRIAK
“EZKERRA” AIPATZEN DUTENAK
8. XX, LEKAY, MILA ZORTZI EUN ETA OGEI-TA-AMABI
9. Bernard LARRALDE “BORDAXURI” (Hazparne 1771-1853),
EZKERRAREN ZAMARIA
10. Jean Baptiste LARRALDE (1859), JOSE MARI EZKERRAREN
LAUDORIOAK
11. Jose Antonio BENGOETXEA “ARDOX” (Oiartzun 1826-78),
EXKERRA BERATARRA

Bi hitz Joxe Martin Mikelajauregi «Ezkerra»ren
bizitzaz eta obraz
(Bera 1763-Irun 1861)

Ezkerra bezala ezagutuago zen Bidasoako koplariaren bizitzaz askorik ez dakigu, baina aztarna batzuk bederen bilatzen saiatuko gara. Lehenik hona zer dioen garaikide zen Jean Duvoisin kapitainak eta Bibliaren itzultzaileak¹:

Jose Mari Ezkerra d'Irun est l'auteur de cette chanson [5]; cest le plus fameux couplet de la frontière et on peut juger de sa facilité à faire des vers par ce qu'il dit lui-même, qu'il y a dans sa « fabrique de quoi remplir une cathédrale ».

Alegia, irundarra zela, frontera koplariarik famatuena eta izugarrizko erraztasuna zuela bertsoak moldatzeko, eta Ezkerraren hiperbolea erabiliz, katedral bat betetzeko adina eginak zituela. Eskuzkribuko batean ere hauxe topatu nuen idatzirik, *Il a fait imprimer dans son temps une foule d'autres chansons*, hots, bertso-paper piloa kantatu ez ezik argitara eman zituela.

Anton Abbadiak 1858an antolatu Lore-Jokoetan aurkeztu zuen poeman honako zioen berak: *Jose de Vera* « *Ezkerra* »². Beraz, esan dezakegu beste zenbait lekutan ageri den bezala beratarra zitekeela eta Irunen hil zela, bederen heriotza agiriak halaxe baitio³, berarena bada.

[1] Bibliothèque National de France. Paris. BNF, FCB, 169, 233-234.

[2] Patri Urkizu (ed.), *Anton Abbadiaren koplarien guduak. Bertso eta aire zenbaiten bilduma 1851-1897*. T. 3. Eusko Ikaskuntza, Euskaltzaindia, 1997, 134.

[3] www.snae.org: Santa María del Juncal, en IRUN, 1861, f. 89. Artxiboetan ageri da Martin Jose Miquelajauregui Echagoien bat Irunen jaioa 1784-ko uztailaren 29an, zeina ezkondu baitzen Mª Francisca Aguirre Inchausperekin 1816-ko

Ezquerria Zarraren algara gozoa

J A... J A... J A I

1

Nere adizaleak
onuz juntatu
Kastillako kontuak
blaitut kontatu
goguan artu
ez naiz bada txit barren
barrenon sartu
baña ez guztatu
an bizi bañan obe
luke urkatu
ja... ja... jai
an bizi bañan obe
luke urkatu.

2

Ramalesko partetik
Villa berdera
ango jende noblia
bisilatsera
izandu gera
eskutik artueta
alojatsera
kolchoi tartera
gure anzak adarrak
dauzkan aldera
ja... ja... jai
gure anzak adarrak
dauzkan aldera.

3

Ramalesko arraya
eta Kastilla
diferentzi aundirik
ezditok milla
toki zirzilla
oyerako neroni
lasto zar billa
umil umilla
an bizi naidubena
ito dedilla
ja... ja... jai
an bizi naidubena
ito dedilla.

4

Ikusiko bazenduke
ango graziya
karajo eta koño
jolas guziya
aizer biziya
gurasuak txikitan
erakusiya
filosofiya
apustu ez takitela
Abe Mariya
ja... ja... jai
apustu ez takitela
Abe Mariya.

5

Ikusiko bazen duke
ango jantziya
gona pedazatuba
kamisa ausiya
lastai dakiya
biatza bezin lori
aren ariya
zorri kabiya
iruritzen zait zaku
gaizki josiya
ja... ja... jai
iruritzen zait zaku
gaizki josiya.

6

Lagunbat ere banuben
berez naparra
erriya ere esango det
gorriti arra
ez mutil txarra
ederki ikasisuben
lotzen guitarra
zirri ta zarra
aldamenetik farrez
Ezkerra zarra
ja... ja... jai
aldamenetik farrez
Ezkerra zarra.

7

Nolako andria eta
alako senarra
berez alper aundiya
gero zabarra
zikinzu zarra
salaren sulotikan
bere biarra
tirrit eta tarrat
ojala lertu baliz
urde zakarra
ja... ja... jai
ojala lertu baliz
urde zakarra.

8

Ango sukalde zoko
kuriosuak
lagatzik aguri ez
falta aspua
eser lekua
iru edo lau arri
kintalekua
ango zokusuk
ezkondu azkaroztik
garbitsekuak
ja... ja... jai
ezkondu ezkeroztik
garbitsekuak.

IMP. N. ALTUNA.—SAN SEBASTIÁN

abenduaren 15an eta honako alabak izan zituen: Juana Maria (1817-II-22), Josefa Ramona (1819-XI-04), Mª Josefa Agustina (1821-IX-13), Mª Agustina (1824-XI-22), eta Mª Felicia Josefa (1826-X-11).

Jean Baptiste Larralde burutu zituen bertso batzuek haren laudoriotan hil omen zenean. Eta hiltzat ematen du 1858an. Baina egia ote data? Irungo Misioetarako moldatu zituen bertso-paperean Anton Abbadiak idatzitako honako oharra aurkitu dugu: *fait par José Martin Mikael Jauregui, d'Irun, âgé de 95 ans en 1858, et qui vient d'envoyer une pièce de vers au concours d'Urrugne*. Hau da, 1858an 95 urte zituela, beraz, 1763. urtera eraman behar dugu bere jaioturtea, eta Irungo artxibo sakramentalak irakurriz aurkitzen dugu 1861ean hil zela abuztuaren zortzian Martin José Miquelajauregui Echegoyen. Kontutan hartuz gero badela Martin Jose Miquelajauregui bat Irunen jaioa 1784ean ondoriazta dezakegu hau Jose Martínen semea zitekeela, eta beraz, 96 urte zituelarik hil zela gure koplari garaian ospetsua eta gurean ezezaguna. Dudak ditugu. Jose Mari, Jose Martin eta Martin José pertsona bera ote ?

Dena den, pentsa dezakegu, Irunen hil arren beratarra zela jaiotzez, eta Jean Haritschelharrek⁴ lehen karlistadako bertsoak komentatzerakoan dioskun bezala liberala zela eta konstituziozalea. 1823ko gerra egina. Eta Fernando VIIak emandako amnistiaren ondoren Bidasoa iragan zuela, eta kontrabandoan ibili zelarik Baionako kartzela probatu zuela, bertan bere umorea eta moderazioa galdu gabe. Artzaia deitu Jauregi jeneralaren agintepean egin zuen jada zahar xamar zelarik antza lehen karlistada, sarjento izatera iritsi zen, domina eta zauriak ere jaso zituen baina zor zitzaion pagarik ez.

Aztarna gehiagorik ezean hona bada gure bertso bilketa lantxo, eskuizkribu eta bertso-paperean artean. Katedrala betetzen zuten bertso haietatik zazpi soilik salbatzea lortu dugu, bereak, eta beste lau berari eskainiak edota bera aipatzen dutenak. Orotara hamaika. Eta Francisque Michelek⁵ zioenez, satira eta karikatura maite zituen garaiko beste euskaldunen antzera. Irria eta ziria gogo zuten euskaldun haiek. Galtzen ote ari dira gure artean bertute haiek?

[4] Jean Haritschelhar: « Chansons basques de la premier guerre carliste », EUSKAL HERRIA (1789-1850). Actes du colloque international d'Études Basques, Bayonne, 1978, 205-206; F. Michel, aip. lib., 414.

[5] Francisque Michel, *Le Pays Basque...* Fermin Didot, Paris 1857,376.

BILDUMA

I.- BIZKAI ETA ARAGOA, GERO CASTILLA...⁶

1. Bizkai eta Aragoa gero Castilla
Diferentziarikan ez dute mila,
Leku zirzila,
Nere alojatzeko lasto txar bila,
Umil-umila
An bizi nai-duena ito dadila.
2. Ronkale aldetikan Villaverdera,
Ango jende noblien bísitatzera,
Izandu gera.
Eskutiak artu-ta alojatzera,
Kortxoi tartera
Gure ahuntz adarrak dauzkan aldera.
3. Andik Valmasedara, urren buelta,
An mudatu nituen irur buleta,
Onak izan ezta
Lastaira txar batekin, *ai que puñeta!*
Balago erre-ta!
Berriz ez ibiltzeko zorriz bete-ta.
4. Egongo bazindake urte batian,
Bat ikusi etzinduke kilo gerrian,
Zere bizian,
Naiz iduki senarra larrugorrian
Negu erdian
Orra zer andre diren erdal-errian,

[6] *Kanta zaharrak Duvoisin kapitainak bilduak*. BNF, FCB, MS 153. Patri Urkizuk 1984eko martxoaren 23an Pariseko Liburutegi Nazionalean Hondare zelta eta euskaldunaren 153, eskuzkributik kopiatuak. Ikus zenbait aldaera: Francisque Michel, *Le Pays Basque...* 1857, 393. orr. Eta KASTILLA'KO KONTUAK (Eguna, 1937, 92. zkia, 2. or.)

5. Nolako emaztea, alako senarra:
Berez alfer andia eta zakarra,
 Zikintsu tzarra,
Salaren zulotikan bere biarra
 Tirri-ta-tarra
Oxala lertu balitz, puerko zaharra!

6. Ango sukak bazterrak ikustekoak,
Laratzikan batere, falta hauskoak,
 Alki sendoak
Iru-do lau arri kintalekoak,
 Ango zokoak
Ezkondu geroztikan garbitzekoak.

7. Etxian sartu eta ango grazia.
Caratcho-ta puñeta solas guztia,
 Oi zer bizia!
Burrasoek txikitik erakutsia
 Filosofia,
Apostu ez dakitela Ave Maria.

8. Nere lagun Manuel, berez Nafarra,
Egia esango det Gorritiarra.
 Ez mutil txarra;
Ederki bazakien jotzen gitarra,
 Zirri-ta-zarra;
Aldamenetiki farraz Ezker zaarra.

9. Nere lagun ori zen asko ikusia,
Lehen ere bazakien zer zen zorria,
 Kasta nagia,
Beatzaz ukitu eta geldi-geldia,
 Faltso-zuria!
Malezia asko duen alimalia.

II.- EZKERRA ZARRAREN ALGARA GOZOA: JA...JA...JA ⁷

1. Nere adizaleak onutz juntatu,
Kastillako kontuak biaitut kontatu,
Goguan artu
Ez naiz bada txit barren barrenen sartu
Baina ez dustatu
An bizi bainan obe luke urkatu.
Ja...ja...jai
An bizi bainan obe luke urkatu.

2. Ramalesko partetik Villa berdera
Ango jende noblia bisitatzera,
Izandu gera,
Eskutik artueta alojatzera
Koltxoi tartera
Gure auntzak adarrak dauzkan aldera
Ja...ja...jai
Gure auntzak adarrak dauzkan aldera.

3. Ramalesko arraia eta Kastilla
Diferentzi aundirik ez ditek mila,
Toki zirtzila,
Oierako neroni lasto zar bila,
Umil umila,
An bizi nai dubena ito dedila.
Ja...ja...jai
An bizi nai dubena ito dedila.

[7] KM Kulturunea, C-602, F-18. Imprenta S. Altuna. Donostia. Aurrekoaren aldaera.

4. Ikusiko bazendute ango graziya
Karajo eta koño jolas guziya
Ai zer biziya
Gurasuak txikitan erakutsiya
Filosofiya,
Apustu eztakitela Abe Mariya.
Ja...ja...jai
Apustu eztakitela Abe Mariya.

5. Ikusiko bazenduke ango jantziya
Gona pedazatuba, kamisa autsiya,
Lastai dakiya,
Biatza bezin lori aren ariya,
Zorri kabiya,
Iruritzen zait zaku gaizki josiya.
Ja...ja...jai
Iruritzen zait zaku gaizki josiya.

6. Lagun bat ere banuben berez naparra
Orriya ere esango det gorritiarra,
Ez mutil txarra,
Ederki ikasi zuben jotzen gitarra,
Zirri ta zarra,
Aldamenetik farrez Ezkerra zarra,
Ja...ja...jai
Aldamenetik farrez Ezkerra zarra.

7. Nolako andria eta alako senarra,
Berez alper aundiya gero zaharra,
Zikintsu zarra
Salaren zulotikan bere biarra
Tirrit eta tarrat
Ojala lertu balitz urde zakarra!
Ja...ja...jai
Ojala lertu balitz urde zakarra!

8. Ango sukalde zoko kuriosuak,
Lagatzik ageri ez falta aspua,
Eserlekua,
Iru edo lau arri kintalekua.
Ango zokuak
Ezkondu azkaroztik garbitzekuak,
Ja...ja...jai
Ezkondu azkaroztik garbitzekuak.

III.- KOPLA BITXIAK...⁸

1. Kopla bitxiak
Aurten jarriak,
Pontu txikian,
Aire luzian,
Atso-agure buruzuriak,
Iduri esposatu berriak,
Farragarriak!
Deia sepulturan hanka biak,
Halere nahasten bazter guziak!
2. Atso maketsa,
Zeloz bete-ta,
Senar gaizoari
Beti erresta.
Batak flakotua du errementa,
Bestiak idortua buketa,
Andre Bixenta,
Sartuz geroz gutxitzen da fuerza,
Itz gutxirekin konpreni beza.

[8] *Kanta zaharrak Duvoisin kapitainak bilduak*. BNF, FCB, MS 153. Patri Urkizuk 1984eko martxoaren 23an kopiaituak. Imanolek kantatzen duen bertsioan: *Kopla bikiak...*

3. Fuerte atsoak
Arrazoa du,
Modu txarretan
Sonatzen badu.
Etxeko esnea kanporat saldu,
Fruituren bat edo bertze galdu,
Zer egin biar du?
Batek sobera besteak bear du.
Aspaldixean bai malpeka duo
4. Oi pikarua!
Inbusterua!
Inganatu nahi
andre gaxua!
Bilatua duk ire portua,
Amarratzeko ire barkua,
Zer pilotua!
Luziferrekin aiz eskolatua,
Bizi haizela kondenatua.
5. Ago pixka bat,
Jaiki nadian,
Zer nahi den ola
Inbusterian?
Jakingo dire Andalucian,
Aragoan eta Catalanian,
Bai-ta Frantzian,
Paperak bota mundu guzian,
Hi nola habilan portal-azpian.
6. Nere andrea
Haren pakea
Zu zara kariñoa eta fuertea,
Nola frogatu baten gatea,
Hain da fuertea
Zu zara nere maite-maitea
Nere itzetan fida zaitea.

7. Nere andrea, adi nazazu,
Jenio hori biar du mudatu,
Batzuk bertzeak disimulatu,
Errespetatu,
Halako konturik ez preguntatu,
Behin-betikotz errematatu.

IV.- BERTSO BERRI BATZUEN NOHA NI HASTERA⁹

1. Bertsu berri batzuen noha ni hastera,
Nere pentsamenduen deklaratzera.
Behin batez joan nintzan Aranatz aldera
Azienda eder baten dirutan saltzera.
Plazarat atera,
Artxeren artera,
Denok itz batera,
Zaukaten papera,
Bainan pagamendua bethi atzera.
2. Amairu urte badu tratu hori zela,
Mando bat Aranatzen saldu nuela.
Asto bat artu nuen orduan gibela,
Muturrean kalitza, zangoan zibela
Ez du txit ustela!
Ona ta fidela
Iduri du dela,
Ez gazte ergela.
Segur adimenduan sartua dela!.
3. Asto hori saldu diot Manuel Traturi.
Azienda ona dik eta balia bedi!
Gorputz guzian ez dik untza bat haragi,
Ilepetik begiak ez ditik ageri,
Zer deabru duk hori!
Arima galgarri,
Darotak ekarri!
Errekan duk sarri,
Landan para diau xori izugarri!

[9] *Kanta zaharrak Duvoisin kapitainak bilduak*. BNF, FCB, MS 153. Patri Urkizuk 1984eko martxoaren 23an kopiaituak. Aldaerak: F. Michel, aip. lib., 384.

4. Len-ere aitu nuen asto horren fama,
Nola zen Sumbildik gezur truk gana,
Lepoa luze badik hirur kana,
Ezur eta larru da, dena uliek jana.
 Arri! *Poca gana!*
 Len zerbait izana,
 Onenak emana,
 Ori duk ire plana,
Testament egitera jo duk enegana!
5. San Esteban eguna zen seinalamente,
Irundik etorri zen Don Martin-Jose,
Bertan gertatu ginen laur edo bost traste,
Oihalik izan bazen an bazagon sastre,
 Nik ere an parte,
 Arin eta gazte,
 Diruak ahitu arte,
 Biba *la liberté!*
Antxe galdu nuen *burro baliente*.
6. Orai akabo dira prenda orren kheak,
Nere eskutik egin tu bere biajeak,
Parrez itotzen zagon nere emaztea,
Orain izango dugu auzoan pakea,
 Infame tristea,
 Ladron pasantea,
 Galdurik alkea,
 Nondik nai kaltea
Baratze guzitan zuen bere partea.

V.- MILA ZORTZIREUN ETA OGEITA AMALAU URTE¹⁰

1. Mila zortzi eun eta ogei ta amalau urte,
Bertsu bi paratzerat obligatzen naute,
Friolera otarik ematen dut merke,
Nere fabrikan badago katradal bat bete.
2. Ona gure erregina Doña Isabela,
Eztute ezagutu nai etxeko andre dela.
Batzuek Karlos kinto errege biar dela
Gauz au iduritzen zait bengantza bat dela.
3. Batzuek kontent ziren, agitz arrigarri,
Karlos kinto errege biar zela jarri.
Gauz au iduritzen zait asi bezain berri,
Betiri Santz General izango da sarri.
4. Zenbat jende geran-ta ainbertze opinio
Inork inori itz bat figatzen eztio.
Au da mengantza gaizto bat dela medio;
Tontoak abilari pusk anitz zor dio.
5. Pentsamendu berri bat obeko da egin,
Denbora juanta ondoan damutu eztadin.
Karlos kintori ori non den biar lizake jakin
Elkar uni dezagun bake on bat egin.
6. Esan zuten bezala, abiatu bazen,
Karakola izan-ta gaurgero emen zen,
Espazio gaixtua ezpaidigu artzen,
Tropa martxa doblían eztu sofogatzen.

[10] *Kanta zaharrak Duvoisin kapitainak bilduak*. BNF, FCB, MS 153. Patri Urkizuk 1984eko martxoaren 23an kopiaituak. Ikus aldaerak: Jean Haritschelhar: « Chansons basques de la premier guerre carliste », EUSKAL HERRIA (1789-1850). Actes du colloque international d'Etudes Basques, Bayonne, 1978, 205-206; F. Michel, aip. lib., 414.

7. Batzuek Erregina, bertziak Karlos kinto
Ardoz eta ogiz aseta salto eta brinko,
Lege obiagorik eztute jarriko
Papel eskin batekin zor guziez kitto.
8. Eztago akabaturik así degun dantza,
Sefiak egin artino al duten arrantza,
Lumezko amu-eta paperazko lantxa
Erri bat arrasatu-ta urrengorat martxa.
9. Aita semeren kontra, anaia anaiaren,
Arriturikan gaude gauz ori nola den.
Bake on bat egizu, Jagoikua, arren,
Nekazale gaizua iretsi baino lehen.
10. Probentzian Jauregí, Nafarruan Mina,
Orain agertu zaiku lengo gizon fina;
Batzuek pena dute, bertziak atsegina,
Orain arrapatu du lengo uts egina.
11. Jose Mari Ezkerra, lengo enpleguan,
Bertsu berri paratzen toki seguruan;
Pentsamendu gaixtorik eztauka goguan,
Ala badiotere zenbaitek munduan.

VI.- JUSTIZIA ETA EGIA INORK EZ NAI LURREAN ¹¹

Airea: *Au da ikazketako* &

1. Beinbetan justizia eta egia
Agertu ziran baltsan, lagun argia,
Bai ungia,
Ihestu zitzaizkoten denetan aurrak,
Etsi aurrak,
Ortzak irrikan jarri nausi biurrak.

[11] Patri Urkizu (ed.), *Anton Abbadiaren koplarien guduak. Bertso eta aire zenbaiten bilduma 1851-1897*. T. 3. Eusko Ikaskuntza, Euskaltzaindia, 1997, 134.

2. Agertu ere ziran ungi biltzeko,
Zituzten itxurekin, eun sistako
Eta ostiko.
Egia biluzirik oinetik buru,
Bere inguru
Justizia gordina ilhun bepuru.
3. Etzioten aterik inon ideki,
Naiz zuten egiten otoitz beroki
Inor ez uki!
Nora jo etzakiten, etzuten surik,
Ez aterberik.
Ote zan gaizkiago amen umerik?
4. Gizon gaxo batzuen egiak kaustu
Noiz ere unatua baitzan gelditu,
Ark zuen artu.
Dena ere zan gizon arras murrirtza
Ja ezin mintza,
Udetan intza bezain herio itsa.
5. Justiziak ez kaustu inor oberik,
Lurreko ezkin denak xekien jorik
Loak utzirik,
Juan du zan azkenean bere etxerat
Adiunderat (Tribunalerat),
Angotz egina zala adirazterat.
6. Egin zuen sartzea letrak eskuan
Bere izena larri paper buruan,
Tinta autuan,
Juez jakinek zuten galdez unatu,
Itzulikatu,
Ondoan bere nausi ez naikatu.

7. Letrek bezala itzek erakustean
Nor zan sortu naia hekin artean
Denek batean,
Sudurraren gainerat etsiz atea,
Gakoz betea,
Sarjentuaz egorri andik juatea.
8. Etzuten inolare aren tokirik,
Zurtziak ere ez nai urbilatzerik,
Argi berririk,
Juan bear izatu zan beraz zerurat,
Bear tokirat!
Etsituz etortzea inoiz lurrerat.

VII.- KANTA BERRIAK IRUNGO MISIYOARI JARRIAK¹²

1. Bertso berri batzubek albanetza jarri,
Misiyo santubaren etorrera oni;
Espiritu Santuba, egidazu argi,
Zure doai orieyz baliya banendi.
2. O, amoriyo garbi neurri gabekoa!
Argi zadazu nere entendirnentuba,
Ezagutu dezagun nor dan Jaungoikoa,
Dala guziyen jabe Aita Zerukoa.
3. Ume esker gabiak ez gaitezen galdu,
Misiyoak dizkigu Iruna bidaldu,
Gure animen trabak naizikanen kendu,
Zergatik aspaldiyan etziran izandu.
4. San Remijio degu Urriyaren lena,
Prodiijyo andiyak egin zitubena,
Larunbatakin zuben aurten asipena,
Berriz sei urte arte izango eztena.

[12] Bertso-papera BNF. Z Basque 29. Tolosan, Mendizabalen alargunaren Moldizteguian.

5. Bizi danak iduki onen mernoriya,
Noiz agertu zitzaigun zerutik argiya;
Jaunak bíraldu digun enbajara aundiya,
Guri erakusteko dotrina garbiya.
6. Egun onetan zuten lenengo sarrera,
Arratsaldeko lautan gitxi gora-bera,
Garbiro esan zigun, akordatzen gera,
zer moduz bear zuten ?segitu aurrera.
7. Txit modu egokiyen zigun deklaratu
Nola biar genduben danak ailegatu,
Jaunaren serbitzuban nola aurreratu;
Trabaju ok bere gain nai zituben artu.
8. Goizian egun-alban lendabizikoa,
Eguartian berriz instruziyokoa;
Misiyo printzipala arratsaldekoa,
Bi lagunen artian konpondutakoa.
9. Neurri gabeak dira oriyaen nekeak,
Beti lana seguru langile merkiak,
Sarri deitzen gaituzte bat era bestiak:
Misiyo Santu ontan etorri jentia.
10. Desterraturikanen biziyo guziyak,
Paratu nai gaituzte birtutez jantziyak;
Graziazko arropak biar dute zuriyak,
Inoiz zikindu gabe iduki garbiyak.
11. Eliasen pareko zelo aundiyakin,
Erakusten digute zer biar degun jakin;
Konbidatzen gaituzte biotz onarekin,
Gloriara joateko denak elkarrekin.
12. Jaungoikoen amorez bere onragatik,
Trabajatzen dirade ?gure onagatik,
Alegina eginaz zein bere aldetik,
Gu libratu nairikan diabruben mendetik.

13. Jauna ofenditubaz damu andiyakin,
Arrepentimentuzko konfesioakin,
Anima garbitzen da penitenziyakin,
Berriz ez erortzeko propositubakin.
14. Onela mintzo dira sermoi guzietan,
Uts egin ez dezagun konfesioetan:
Examen arin edo dolorien faltan,
Propositu firmiak oi direla bakan.
15. Nere kristau maitiak, iduki kontuban
Zer ikasten dezuben Misiyo Santuban,
Nork bere gurutzia eraman munduban,
Etzaigu darnutuko iltzeko orduban.
16. Or ekusi ditugu, biotzak lerturik,
Nola aritu diran ezin asperturik;
Oroitu ez degula denbora ziertorik,
Ez du inork seguru geroko betarik.
17. Persebera dezagun emandako itzan,
Azkeneko sermoian esan digun gisan,
Txít kuido aundi bat biar degu izan,
Ez da zer konfiatu geroko peskizan.
18. Artutako asmoan ez da zer bildurtu,
Asi degun bidetik ?ez arren biurtu;
Traba guziengatik aurrera segitu,
Zeruko Erreginak lagunduko gaitu.
19. Gure persegitzeko badatoz zakurrak,
Beti pronto iduki alforjan ezurrak,
Aldiyan bat botzeko ez egon beldurrak,
Kobardiak dirade animen lapurrak.
20. Guk zenbat zor diogu akordatu ongi
Aita Gerriko eta Fausto Legarrari;
Fedeko begiyakin egin diye argi,
Ilunbetan zaudezen pekatariyari.

21. Jaungoikuen ministro predikadoriak,
Etzan erraz topatzen beste bi obiak,
Biotzak bigundurik oien ferboriak,
Deskubritu dituzte pekatu gordiak.
22. Iduritzen zaít ondo konbertitu dala,
Oriyen oinetara ailegatu dana;
Beti gau eta egun bazaukaten lana,
Askok sentitu dure lenagi juana.
23. Elkar estimatzeko askotan esanik,
Despeditu gaituzte graziyak emanik;
Barkaziyoa eskatzen ziguten oraindik,
Falta egin bazuten gu ofenditurik.
24. Au gure biotzean etzan gutxi sartu,
Erresponditu nai ta mingainak faltatu;
Etzitzaion gutxiri negarra saltatu,
Gure partez Jaun onak detzala pagatu.

EZKERRA AIPATZEN DUTENAK

VIII.- MILA ZORTZI EUN ETA OGEI-TA-AMABI¹³

1. Mila zortzi eun eta ogei-ta-amabi,
Omore onarekin mainean kantari,
Trinko elkarri!
Bena triste autarik libre gaituk sarri.
2. Neguaren ondotik gero primadera,
Kaiolako txoriak gira alegera,
Oi zer plazera!
Uste dugun bezala libratzen bagera.
3. Kaiola triste untan ira eta bira,
Zulo guztietarik kanpora begira...
Ai zer segida!
Bi gezur aditu-ta kontsolatzen gira.
4. Gure leengo mera, Mur de Iturbide,
Aren eginbidez oroituko gire,
Ongi alere,
Pena triste autarik libratzen bagire.
5. Beti laudatuko dut aren seme Loran,
Denboraz laudatua izanen da Saran,
Gure brigadan
Arek badaki nola erabiltzen garan!
6. Mundu guziaren bixtan ein degu bekatu,
Agure zar gordin bat urean trenpatu
Eta freskatu,
Ongi eginak gaizki nai likek pagatu.

[13] Nire paperen artean. Bertsogilea Lekay delakoa. Bertsoen gaia honakoa da: Lau gazte saratar gau batez sartu ziren neska gazte batekin ezkonberria zen zahar baten etxera eta agurea, *hirurogei urteko agure gordina* (7. b.) errekarera eramanez jela zelarik mainu bat eman zioten, sukar amurusa jaits ziezaion. Hots, tobera antzekoa. Ondorioz, preso Baionara eramana hantxe topatu zuten Jose-Mari Ezkerra bertsolaria kontrabandagatik kartzelatua.

7. Iru ogei urtetako agure gordina,
Andre gazte artzeko ona duk adina,
 Bilo urdina,
Nonbait ezin suketo ire kulunbrina!
8. Orra berriz non duten bere bordaria,
Ura ere filusa, berak iduria;
 Paltso zuriak!
Oiek dire olako jende galtzaileak.
9. Gizon fina omen da jandarma Betiri,
Iduriaren kontra, apua saltadi!
 Solask zuri;
Beldur den ´aren ganik apartatu bedi!.
10. Betiri jandarma, zuri mila esker!
Zure urrats guztiak izan dire alfer,
 Aferak oker,
Etzaude eginikan aurtan brigadier!
11. Murde Goyenetche, Senpereko mera,
Gizagaizoa, ongi trabailatu zera,
 Zuri eskerra
Oraino gisa untan kausitzen baikera.
12. Igorriak dituzte papelak Parisa,
Baina bide oietan ezтики dabilta,
 Guk beti prisa!
Nozbait konpitu da eman duten hitza.
13. Baldin etorri balitz Paristik ordena
Erran zuten bezala juateko Agena,
 Ai, ura pena!
Gure emaztegaiek artuko zutena!
14. Kant ´auen emailea deitzen naute Lekay,
Gizon gaztea naiz eta orainik ezkongai,
 Barko ere bai,
Pulunpatzeko lanak ez baitut utzi nai!

15. Ene lagunak ditut Mixel eta Martin,
Orra zer etorri den gure dostetekin
Pena minekin!
Beste aldian utzi zarra gaztiakin!
16. Laugarren konpainian dugu Jose-Mari,
Arek ere badaki zenbait presondegi,
Asko Miseri,
Deusik ez oraingoan gonberti baledi!

IX.- EZKERRAREN ZAMARIA¹⁴

1. Ezkerraren zamaria
Ile urdintzen hasia,
Zango-besoez flako eta bizarrean zauria,
Urhats guziez non-nahi lurrerat eroria.
2. Ezkerraren zaldi hori
Estalbian xarmangarri,
Bainan nik nahiago nitek oinez ere ibili,
Zaldarez aserik ere nihorat ez daite higi.
3. Zaldia deraut prestatu,
Niri hartzea damutu,
Bide hortan beleek naute borthizki atakatu,
Jainkoak daki jaun heiri nola naizen eskapatu.
4. Ezkerra, sal zak zaldia,
Baldin baduk eroslia,
Horrekilan abiatzea, ez dukek zuhurtzia,
Arranoeri gardia! Horrentzat die lehia.
5. Ezkerra, ez naitek mintza,
Zamariak balu bixta;
Bainan itsurat hor zabilak nor-nahi-den trunbilkan,
Aintzin-gibelez heztulka, sal zak laster edo truka!

[14] Bernard Larralde Bordaxuri (Hazparne 1771-1853), Jean Baptiste Larralde medikuaren aita da bertso hauen egilea. *Kanta zaharrak Duvoisin kapitainak bil-duak*. BNF, FCB, MS 153. Patri Urkizuk 1984eko martxoaren 23an kopiatuak.

X.- JOSE MARI EZKERRAREN LAUDORIOAK¹⁵

Airea: *Soldado nintzelarik Jakako mendian*

1. Parnaseko mendirat gogoz igaitean,
Lehen Jose-Mari dut ikhusten bidean.
Alferretan lagunak inguratzen dute,
Buruaz gorago da, nola gorde daite?
2. Ethorkiz aphala, bakotxak badaki,
Libururik bazenetz etzakien naski,
Haren dohainak, horla, deusek ez lagundu,
Halere kanta ematen nor zaio hurbildu?
3. Errangai agorrenak zituen hautatzen,
Bainan agortasuna harendako zer zen?
Deusik etzen tokian, nahi bezen fite,
Sorrarazten zituen mila gauza maite.
4. Bethi kasik airetan, denen xoragarri,
Lorez-lore dabila, pinpirina iduri;
Bainan eman gardia, nahiz maiz pinpirin,
Lixtor bilakatzen da, damu guttirekin.
5. Lixtor erran dut, bainan laster urrikitu,
Nahiz asiki mina, phozoinikan ez du,
Bere harmen nagusi, zuhurtzia lagun,
Axaletik dabilzka, bihotzetik urrun.
6. Asto jaunek, bakharrik, zuten etsai handi,
Heien garatosatzen zagon maiz izerdi.
Zer gisaz hortaraino ziren hasarratu,
Istorio berrian ez dut irakurtu.

[15] Jean Bapiste Larralde (1859) da laudorioen egilea. Patri Urkizu (ed.), *Anton Abbadiaren koplarien guduak. Bertso eta aire zenbaiten bilduma 1851-1897*. T. 3. Eusko Ikaskuntza, Euskaltzaindia, 1997, 159.

7. Animale bertze bat ez dut izendatzen,
Kolerak ez duena, segur, maiz erhotzen,
Miletan, ikhusi dut errabiatua,
Faltso zurika baitzen kalomnitua.
8. Bainan hasarradurak begoz bazterrerat,
Merezimenduz, egun, jin naiz mintzatzerat,
Nahiz athorra, bakhan, ungi kaxatua,
Jose-Marik bazuen gaindi talendua.
9. Haren bertsu legunak, eztiaren pare,
Ahotik badoazi, trabarikan gabe,
Mihia gelditzen da guti unhatua,
Izpiritu lindarrek xoilki samindua.
10. Herronkez, mundu huntan, Apollon trufatzen:
Handiez bezen ungi da xumez orhoitzen,
Maiz jauregi murrutan, belhar bastoena,
Maiz, xola baratzetan, lili ederrena.

XI.- EXKERRA BERATARRA¹⁶

1. **Exkerra Beratarra, zuretzat goraintzi,**
Lengo kostunbre zaharrak etzaizkigu ahantzi.
Sakelak hutsak eta poltsan diru gutxi,
Inbusteriz mantendu, bertsuetan jantzi ...
Horla bizi denak ezтик hiltzia merezi.
2. Exkerra, nai badezu nerekin jarduna,
Seinalatu itzazu hila ta eguna;
Erritikan hartazazu nahi dezun laguna.
Bertsotan jokatzera zatoz Oiartzuna:
Etzaizu paltatuko zeinek erantzuna.

[16] Jose Antonio Bengoetxea Lekuona Ardotxen bertsoak (Oiartzun 1826-78) da desafio honen egilea. Juan Mari Lekuona, *Oiartzungo kantutegia. Bertako herri memoriatik*. Mugarri. Oiartzun 1999, 149.

CANTA BERRIAC IRUNGO MISIYOAGUI JARRIAC.

1
Verso berri batzube
lhanetza jarri,
isioy santubaren
storrera oni;
spiritu Santuba
guidloz argui,
ate doay oriyes
baliya banendi.

2
O amoriyo garbi
Neurri gabeco!
Argui zaizoa nere
Entendimintuba;
Eragutu dezagun
Nor dan Jaungoicoa,
Dala guciyen jabe
Aita Cerucoa.

3
Ume ezquer gabiac
Ez gaitcen galdu,
Misiyoac dirigu
Iruna vidaldu;
Gure animen trabac
Naicicanen quendu,
Cergatic aspaldiyan
Eiziran izandu.

4
San Remigio degu
Urriyaren lena,
Prodigioy andiyac
Eguin citubena;
Larumbataquin zuben
Aurten aspina,
Berriz sei urte arte
Izango extena.

5
Vici danac iduqui
Onen memoria,
Noiz aguertu citaigun
Cerutic arguiya;
Janac viraflu digun
Embajara andiyo,
Guri eracuzeco
Dotriña garbiya.

6
Egun onetan zuten
Lenengo zarrera,
Arratzaldeco lautan
Guichi gora bera;
Garbiro esan cigun
Acordatzan guera,
Cer modoz bear zuten
Seguitu aurrera.

7
Chit modu eguiyan
Cigun declaratu,
Nola biar guenduben
Danac allegatu;
Jaunaren cervizuban
Nola aurreratu,
Trabaju oc beregaiti
Naicituben artu.

8
Goician egun alban
Lendabicoa,
Eguartian beriz
Instrucciyoa;
Misiyo principala
Arratzaldecoa,
Bi lagunen artian
Compounducoa.

9
Neurri gabecac dira
Oriyen nequeac,
Beti lana seguru
Languille merquiay;
Sarrí deitzen gaitzue
Bat eta bestige,
Misiyo Santu ontan
Etorri gentiue.

10
Desterraturicanean
Biciyo guciyac,
Paratu nai gaitzute
Virtutez jantziyac;
Graciazco arropac
Biar dote auriyac
Iñoz eiquindu gabe,
Iduqui garbiyac.

11
Eliase pareco
Celo andiyoquin,
Eracuzten digute
Cer biardegun jaquin;
Convidatzen gaitzute
Viotz onarequin,
Gloriara joateco
Denac elcarrequin.

12
Jaungoicenen amorez
Bere honra gatic,
Trabajatzen dirade
Gure onagatic;
Aleguiña eguiñaz
Cein here aldetic,
Gu libratu nairican
Diabruben mendetic.

13
Janna ofenditubaz
Damu andiyoquin,
Arrepentimintuzco
Confesioyoquin;
Anima garbitzen da
Penitencioyoquin,
Berriz ez erortzeco
Propositubaqin.

14
Onela mintzo dira
Sermoy guciyetan,
Uts eguin ez dezagun
Confesioyo-etan;
Examen ariñ edo
Dolorien faltan,
Propositu firmiac
Oy direla banan.

15
Nere cristau maitiac
Iduqui contuban,
Cer icasten dezuben
Misiyo Santuban;
Norc here gurutzac
Eraman munduban
Etzaigu damutaco,
Iltzeco orduban.

16
Or ecusi ditugu
Viotzac lerturic,
Nola arita diran
Ecia asperturic;
Oroit ez degula
Demora ciertoric,
Ez da iñore seguru
Guerooco betaric.

17
Perehera dezagun
Emandaco itzan,
Azquenco sermoyan
Esan digun guisan
Chit cuidado aundi bat,
Biar degu izan,
Ezda cer confiatu
Guerooco peizquizan.

18
Artutaco asmoan
Ezda cer bildurto,
Asi degun videtic;
Ez arren viurtic;
Traba guciyen gatic
Aurrera seguitu,
Ceruco Erreguiñac
Lagunduco gaitu.

19
Gure perseguitzeco
Badatos zacurrac,
Beti pronto iduqui
Alforjan ezurrac;
Aldiyan bat botzeco
Ez egon heldurrac,
Cobardiac dirade
Animen lapurrac.

20
Guc cembat zordioy
Acordatu ongui,
Aita Guerrico eta
Fausto Legarri;
Fedeco beguiyoquin
Eguin diye argui,
Illumbetan zaudecen
Pecatiyariy.

21
Jaungoicenen ministro
Predicadoriac,
Etzan erraz topatzen
Beste bi obiac;
Viotzac bigundurico
Oyen ferborigu,
Descubritu dituzte
Pecatu gordiac.

22
Iduritzen zait ondo
Combertitu dala,
Oriyen oñetara
Allegatu danay;
Beti gau eta egun
Bazuacatan lana,
Ascoc sentitu dute
Lenagui juana.

23
Elcar estimatzeco
Ascotan esanic,
Despeditu gaitzute
Graciyac emanic;
Barcaciyoa escatzen
Cigoten irandic,
Falta egoin bazuten
Gu ofendituric.

24
Au gure viotzean
Etzan guchi sartu,
Erresponditu nai ta
Mingañac faltatu;
Eizitayon guebiri
Negarra saltatu,
Gure partes Jaun onac
Detala pagatu.

TOLOSAN: Mendizabalen alargunaren Molditzeguiyan.

*fait par José Martin Mikael Jauregui, d'Irun, âgé de 95 ans, en 1858
et qui vient d'envoyer une pièce de vers au concours d'Harzigne*

Berto-papera. BNF, Z basque 29.

Au da ikazketaco...
 Justicia eta egia inozi ez naiz lurrera.

140

Amaitzen justicia eta egia Ezizoten atetik inon dechi, Justiciaez kaultu inor aberri, baldea bizala, isre erakustan
 Agitu ziran boluntadun agia, Naiz zutaz egiten otzig betozi, lurrera ez hin dena chiki inozi, Nor zozu jarri nain hain artetan,
 Nai ungia. Inor ez uki! Inor usfiri. Dena botatan,
 Yatu itzazkelen deuten aurrac, Nora jo etzakiton, ezguten hura, Yuandu zan ozkentan beti echerat, Sudoratan gaiteratz otzig atea,
 Bai aurrac, .. Et aterberie: Adindetat (Tribunalat), Gaboz betia,
 Itza inonkan jarri nauti biotza, Ote zan-gaitziago amin uniozi, Argoz egina tala adiratzetat, Sarjentiaz egerrri andi justoa,
 Agitu eta ziran usgi bitseco, Gizen gacho bat zuzen egia kaultu, Egin zuzen sarjentia litzan ekinuan, Ezguten itzalatze aron tohirie,
 Ekitzen ekiturchein, ain ditaco Naiz ere unatun baitzangelditaco, Dera eicena lortu paper buruan, Zuzentza eze ez nai usbitatzerie,
 Inozi: Are zuzen artu. Aita autuan. Arzi Gorririe,
 Egin bitziri onerac buru, Dena eze zan gizon arat murioza, Ekitz jakitaca itzaz galaz uniozi, Juan beaz izatuzan beaz ekerat,
 Are inguru ja eiz iniozi, Itzulkatu, Beaz tohirat!
 Justicia gordina illun bepurua. Idetatu inozi bezan hain itza. Ondoan beza nauti ez naitaca. Ekitz azortzen itozi lurrerat.
Solo De Seray

Ezkerraren eskuzkribua (1858)